

Arnold REIJNDORP

Pokrajina projektov – spremembe v okviru planerske prakse na Nizozemskem

1. Nova karta Nizozemske

20. marca 1997 je bila predstavljena t.i. *Nova karta* Nizozemske, na kateri je predstavljenih 2650 urbanističnih načrtov, ki bodo uresničeni pred letom 2005 ali kmalu za tem. Med projekti je približno 2000 t.i. urbanističnih zasnov stanovanjskih območij, podjetniških in poslovnih območij, v 650 projektih pa so obravnavani prometna in železniška infrastruktura in t.i. "zeleni" projekti, kot na primer rekreacijska območja in območja razvoja zavarovane narave ali ekološki projekti. Za slednje je značilno, da na Nizozemskem primarne narave kot take ni oziroma obstaja le kot kulturna ali ustvarjena krajina.

Predstavitve *Nove karte* je bila veličastna. Dogodek, je ob neverjetnem pompu in resnosti potekal v največji koncertni dvorani v mestu Utrecht, geografskem središču države. Spremljala ga je glasbena in plesna predstava, ki bi ustrezala kar otvoritvi olimpijskih iger ali vsaj podelitvi Oskarjev. Vse kar se je dogajalo je poveljevalo pomembnost dogodka. Sporočilo je bilo očitno: *prihodnost ni fikcija, prihodnost se je že začela, tukaj je, taka je!*

Po sami predstavitvi so strokovnjaki, kritiki, graditelji in politiki sedli na tla koncertne dvorane po razgrnjeni *Novi karti*. Razprava se je začela. Vendar, kaj je bila tema? Katera so bila nova vprašanja iz *Nove karte* Nizozemske?

Naj poudarim, da je "proizvodnja" tovrstnega pregleda nad vsemi projekti planerskih podjetij na različnih upravnih ravneh velik dogo-

dek. Dosedaj nihče ni imel pregleda nad načinom rekonstrukcije države v bližnji prihodnosti. Tujcem je lahko tak odnos čuden, toda Nizozemska ni "preplanirana", kakor se pogosto prikazuje.

Uspeh tega podjetja je pomemben za sistem planiranja na Nizozemskem zaradi več razlogov. Najprej gre za izredno dejanje, ker dosedaj pregleda nad deset- ali petnajstletnim planerskim delom ni bilo. Konec koncev, katera država ima tak pregled? Pomembno je, da je bila karta proizvedena v zelo kratkem času. Država je sicer majhna vendar, je gostota rabe prostora za njenih 15 milijonov prebivalcev kar velika.

Operacija se je začela s pozivom planerskim agencijam na mestnih in lokalnih ravneh ter zasebnim planerskim podjetjem. Po nekaj krogih popravkov so lahko *Novo karto* predstavili marca 1997, torej šest ali sedem mesecev po pričetku. Uspeh seveda ni zasluga vladnih načrtovalskih agencij. Pobudo za akcijo je dala skupnost strokovnjakov planerjev in krajinarjev ter njihovih institucij, ki je tudi izvajala nadzor. To dejstvo je še posebej pomembno.

Pomembne spremembe v prostorskem planiranju na Nizozemskem niso bile nikoli posledica pobud upravnih služb, temveč vedno strokovnih krogov, navadno v povezavi z različnimi družbenimi gibanji.

Nova karta ni le v tem dobesednem pomenu rezultat pobude in združenih naporov strokovnih krogov. Kar prikazuje, je rezultat vsakodnevnih naporov planerjev, urbanistov, arhitektov in krajinarjev. Karta prikazuje ogromno število

Nizozemska Nova karta Planiranja Urbanizem Izobraževanje

Na Nizozemskem so pred kratkim predstavili karto 2650 urbanističnih načrtov, ki bodo uresničeni pred letom 2005 ali kmalu za tem. V prispevku je poudarek na spremembah okvira dejavnosti urbanizma, ki so razvidne iz Nove karte, oziroma na pojasnilu o sprememljenih zahtevah, s katerimi se načrtovalci srečujejo v poklicu in pri izobraževanju planerjev.

The Netherlands New map Planning Urbanism Education

Recently a map was presented on which all the 2650 town planning projects in the Netherlands are shown that will be realized before the year 2005 or shortly after. In this contribution the focus is on changes in the context of the profession of the urban planner as witnessed on the New map. This will give a more clear view on the changing demands from the profession and the education of urban planners are confronted with.

projektov, razsutih po vsej državi. Na precej prepričljiv način se Nizozemska prikazuje kot vedno bolj od človeka ustvarjeni prostor. Toda *Nova karta* prikazuje še nekaj drugega, namreč, zelo razvidne so temeljne spremembe v politiki prostorskega planiranja, do katerih je prišlo v zadnjem desetletju.

2. Spremembe v politiki prostorskega planiranja

Na karti so prikazani rezultati pomembnih sprememb v politiki prostorskega planiranja v drugi polovici 80. let. Osrednja oblast je leta 1988 sprejela zelo pomem-

ben planerski dokument, Četrti memorandum o prostorskem planiranju, zasnovan na neoliberalnih načelih in s ciljem decentraliziranja oziroma poudarjanja tržne usmerjenosti. Razlogi za tako temeljit preobrat so bili predvsem ideološki in zasnovani kot odgovor na rastoča družbena in kulturna razlikovanja. Nameravali so tudi povečati odgovornost posameznikov za lastna življenja, zaradi česar naj bi se osrednja oblast umaknila iz dejavnosti stanovanjske oskrbe in urbane prenovne, na katerih je slonelo urbanistično planiranje od začetka stoletja do poznih 80. let.

Gospodarski potenciali so dobili večjo težo, na primer t.i. glavna pristanišča (pristanišče v Rotterdamu in letališče pri Amsterdamu), razvoj določenih večjih mest in rekonstrukcija starejših industrijskih območij. Osnovno načelo je bilo: *ne ukvarjajte se s slabotnim, temveč razvijajte tisto, kar je že močno ali ima možnost postati močno.*

Takšno je bilo izhodišče razvoja raznovrstne prostorske politike. Na eni strani je osrednja oblast zmanjšala svoj vpliv na lokalni ravni, na drugi pa razvila vrsto visoko letečih ciljev v zvezi s kakovostjo okolja, ki bi jih morali uresničiti oblasti na lokalni ravni ter zasebniki. Tako je na primer osrednja oblast zahtevala rast kakovosti javnih prostorov, čeprav ni zagotovila sredstev za realizacijo. Orodja, ki jih je razvila, so namenjena stimulaciji in "zapeljevanju".

Tako je politika prostorskega planiranja v osnovi spremenila razmere za delo urbanistov, arhitektov in krajinarjev. Prvič, strokovnjaki, ki se ukvarjajo z urbanizmom in prostorskim planiranjem, nimajo več enega ali dveh glavnih naročnikov, npr. lokalno upravo ali stanovanjski sklad (housing association), nekoč uveljavljene naročnike, pri vprašanjih javnega interesa ali obsežnejših projektih. Sedaj se soočajo z bolj zapletenimi razmerami v katerih nastopa veliko več zainteresiranih strank z načeloma navzkrižnimi interesi.

Slika 1: Urbana krajina – projekt južnega roba Randstada (arhitekti: Paul Achterberg, Jaap van der Bout, Roy Bijhouwer, Stefan Gall)

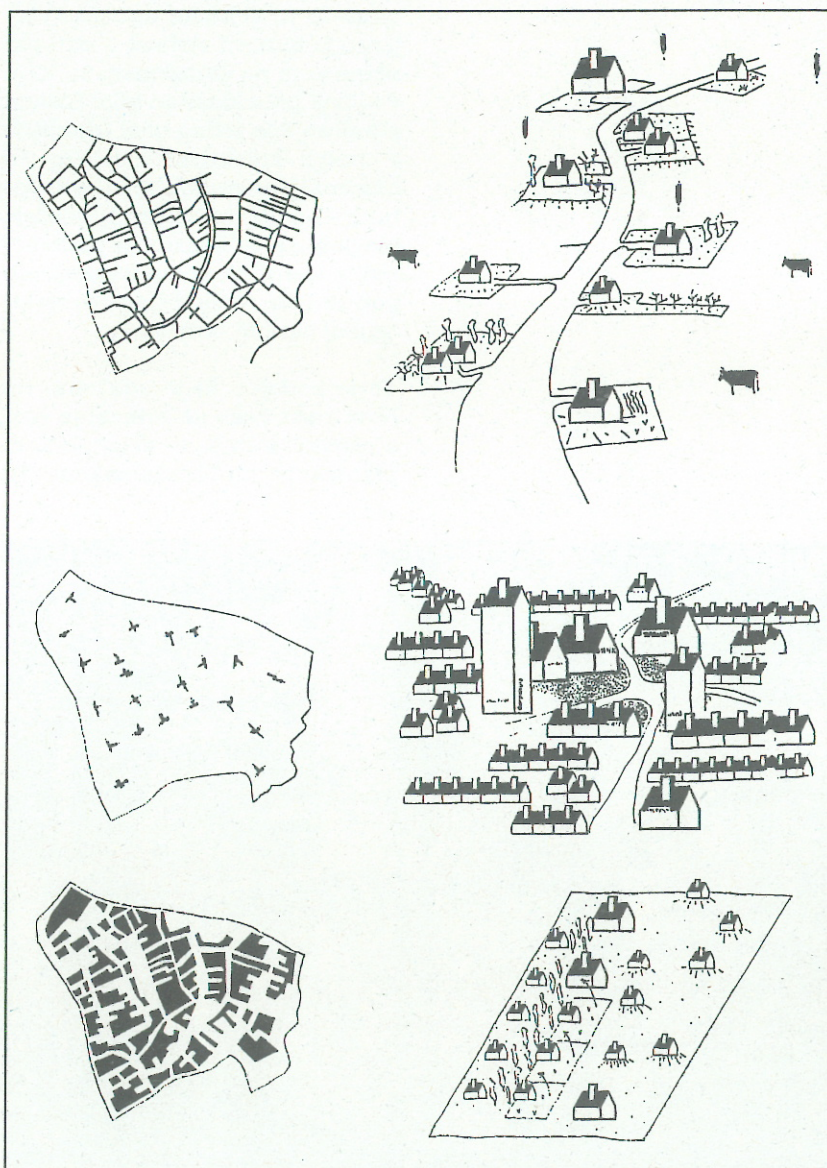
Drugič, decentralizacija postopkov planskega odločanja oziroma povečanje odgovornosti lokalnih ravni upravljanja ni povzročilo krepitve planskih agencij na lokalni ravni. Cilj neoliberalne politike je bil zmanjševanje upravne birokracije na vseh ravneh in povečevanje udeležbe zasebnih podjetij na vseh upravnih ravneh. Vladne planerske agencije in manjše število velikih zasebnih podjetij, kjer je bil poklic urbanističnega planiranja bolj ali manj institucionaliziran, so sedaj razpadle na večje število manjših podjetij mlajših arhitektov in urbanistov.

Tretjič in najbrž najpomembnejše, pojavil se je nov problem. Prišlo je do razkoraka v dvojici med programi in projekti. Nekoč so urbanisti imeli dve jasno opredeljeni nalogi: rast mesta in rekonstrukcija mesta, pri čemer je slednja bila posledica prve. Obe nalogi je inicirala, omogočala in vodila centralna ali lokalna uprava v jasnem hierarhičnem zaporedju. Tako opredeljene naloge so nadomeščene s precej raznovrstnejšimi razmerami: s poljem prostorskega razvoja kjer se dogaja marsikaj, načrtovanega, v večini pa tudi ne. Posledica takega razvoja v okviru urbanističnega planiranja je, da so razmere na Nizozemskem postale podobne razmeram v drugih državah. Planiranje na Nizozemskem je izgubilo svoj nekdanji, specifični značaj t.i. planerskih nebes. Vendar je odgovor sistema planiranja in planerskega poklica tem novim razmeram tudi specifičen, bolj prilagojen nekdanji planerski tradiciji, kot se zdi na prvi pogled.

3. Razkorak med programom in projektom

V novem okviru je prostorska politika oblikovala rešitve in jih formulirala kot precej abstraktne programe na splošni ravni. Tako je na primer "kompaktno mesto" odgovor na suburbaniza-

cijske pojave (urban sprawl) in rastoči avtomobilizem, "nerazdeljeno mesto" odgovor na segregacijo in koncentracijo etničnih skupin, "ekološka superstruktura" pa odgovor na čedalje slabše naravne kakovosti. Na lokalni ravni so ti programi povzročili raznovrstne projekte. V novih razmerah 90. let morajo biti oblikovalske namere formulirane kot konkretna, dobro definirana in zaključena početja, ki jih je mogoče upravljati in financirati ter katerih uspeh je odvisen od sodelovanja lokalnih oblasti in zasebnih graditeljev.

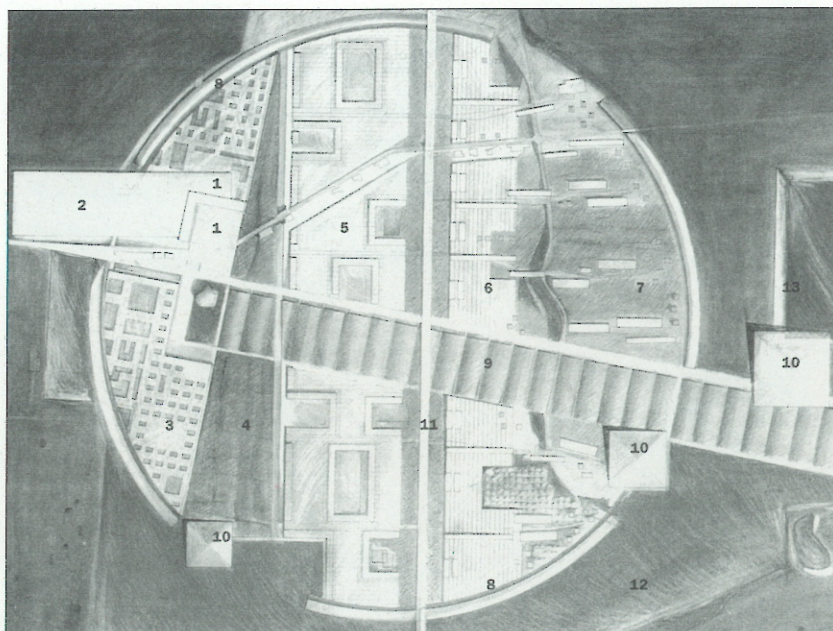

Slika 2: Tržno usmerjen projekt območja med Hagueom in Rotterdamom (arhitekti: Edzi Bindels, Ruurd Gietema, Henk Hartzema)

Imamo lahko projekt stanovanjske soseske, parka ali trga, mosta ali ekološki projekt. Lahko obsega nekaj objektov ali pa 8000 stanovanjskih enot. Pomembno je, da se spremembe, ki jih vnašamo v okolje, ne obravnava kot začasne procese, temveč kot "prostorske proizvode" in nova okolja, nikakor pa ne le kot faze v stalnem procesu urbanizacije. Tako je v urbanih in tudi v podeželskih okoljih.

Rezultat neposrednega prenosa z abstraktnih ravni programov v pogosto eno-razsežne projekte je, da se tradicionalno raven urbanizma, postavljeno med programom in projektom, opušta. Verjetno je to nova slabost v sistemu planiranja na Nizozemskem, ki je v bližnji preteklosti ni bilo. Sistem planiranja je vedno imel izhodišča v močni kolektivni ideologiji in razdrobljeni praksi lokalnih pobud. Toda ko so ideologijo dežele blaginje opustili oziroma nadomestili z ideologijo tržno usmerjenih politik, so razdrobljeni projekti zgubili skupni imenovalec.

To je podoba, ki jo opažamo na *Novi karti*; tako se prikazuje vsestranski zasuk v prostorskem planiranju na Nizozemskem. To

Slika 3: Metaforični projekt Rodovitno mesto (*City fruit full*)
(arhitekt: Ashok Bhalotra)

je tudi okvir, v katerem bodo mladi urbanisti in arhitekti, ki se ukvarjajo s prostorskim planiranjem in krajinsko arhitekturo, iskali ali razvijali nove odgovore. Nekateri pa so dvojnost med programi in projekti radikalizirali še bolj, kot dopušča sistem.

Sistem različnih stanovanjskih tipologij, ki jih je razvila pisarna Adrian Geuze/West 8 je dober primer takega pristopa, kritike uradnega planerskega koncepta povečevanja sedanjih mest, tj. dodajanja novih stanovanjskih območij z več tisoč stanovanjskimi enotami, oblikovanimi s tradicionalnimi ugodnostmi sosedstva. Odgovor na zahtevo po povečanju mest ni v izdelavi urbanističnega načrta za pripravo podeželja na novo urbanizacijo, temveč v katalogu stanovanjskih tipov, ki se jih lahko umesti v področje urbanizacije v zelo raznovrstnih razmerah.

4. Mrzlično iskanje novih konceptov

Predstavitev *Nove karte* Nizozemske je odraz vedno večjega nezadovoljstva strokovnih krogov z razdrobljenostjo. Razprava, če to sploh je, v glavnem spominja na "talk show" – se vrti okoli ene teme: pomanjkanje povezanosti. Ljudje sprašujejo: kakšna je povezava med vsemi projekti na karti? Kaj je vodilo vse dejavnosti? Po besedah arhitekta Joana Busquetsa iz Barcelone je tisto, kar manjka, "projekt projektov". Torej projekt na višji ravni, ki vsem tem, pogosto enostranskim lokalnim prizadevanjem daje pomen in merilo.

Mrzlično iščejo nove koncepte, koncepte, ki bi posameznim projektom dali pomen in usmeritev. Prva raven iskanja novih konceptov je infrastrukturna. V urbaniziranem področju, kot je npr. Randstad, avtoceste niso več medmestna povezava. V projektu Randstad je arhitekt Lucas Verwey avtoceste, ki povezujejo Amsterdam, Hague, Rotterdam in

Utrecht, prikazal kot notranjo mestno obvoznico – nizozemski arhitekti imajo pač obsesijo risati prostorske razmere, kakšne so že, da lažje razumejo iste spremembe prostorske razmere.

Prav tako mrzlično iščejo nove koncepte na ravni celotne države. Položaj Nizozemske v Evropi ne označujejo le položaji pristanišč: pristanišča v Rotterdamu ali letališča pri Amsterdamu, temveč tudi obala in delta reke Maas, ki sta edinstveni, vendar povsem zanemarjeni, če razmišljamo o državi kot o evropski regiji.

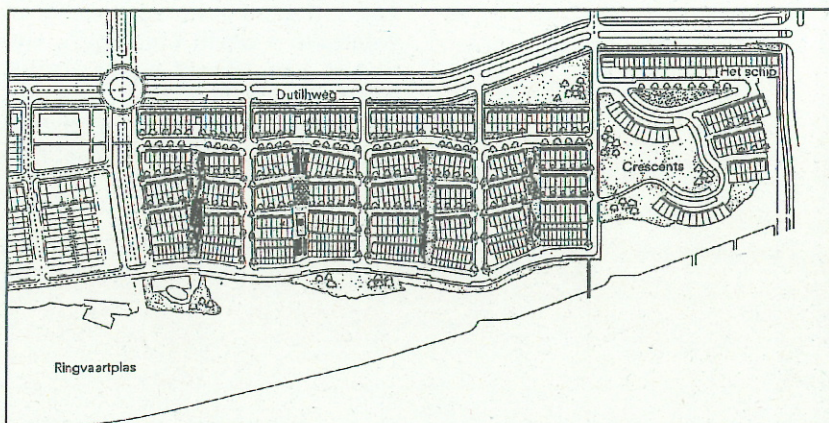
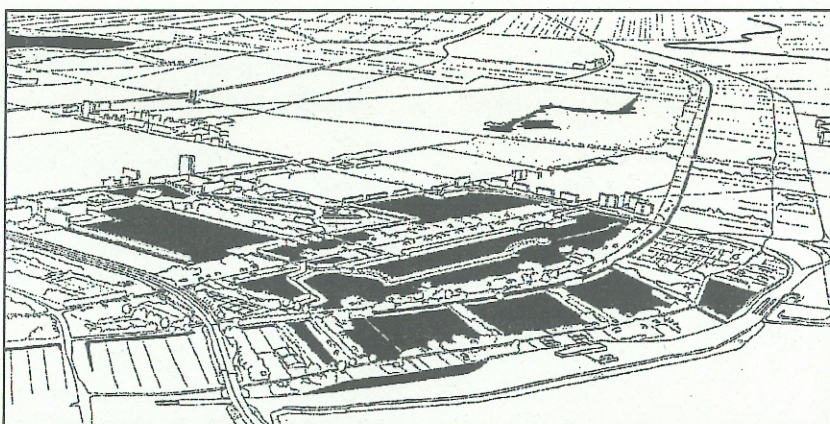
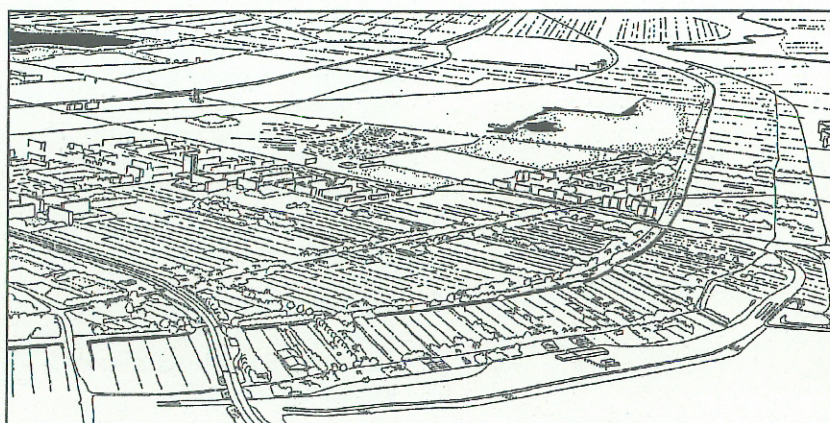
Ob koncu naj še omenim mrzlično iskanje novih konceptov na regionalni ravni. Mesta rastejo in se približujejo eno drugemu, tako da ni več razvidno, kateremu mestu pravzaprav ti dodatki pripadajo oziroma ali sploh pripadajo najbližjemu mestu ali pa so samostojne prostorske entitete. Po besedah Willema Jana Neutelinsa preostale "odprte prostore – luknje v metropolitanskem tepihu" ne moremo več obravnavati kot polja nadaljnega urbanega zapolnjevanja, temveč kot zelena območja brez cest in brez urbanizacije.

Nekdanji koncepti na tej ravni so povsem zastareli, npr. koncept zelenega jedra Randstada. Uradna planerska politika pravi, da naj bi ta prostor ne posegali več, v resnici pa ga zapolnjujejo z novimi stanovanjskimi, industrijskimi in kmetijskimi objekti ter infrastrukturo. Slika Randstada kot metropole, kot jo je izdelal Lucas Verwey, je precej bolj stvarna.

Cilj novih konceptov na regionalni ravni je več-plasten in raznovrsten pristop do mest, kulturne krajine in narave, precej bolj kot uradni koncepti, ki trenutno še prevladujejo v planerski politiki. Primeri takih pristopov so:

- tradicionalistični, morfološki pristop: Prinsenland, novo stanovanjsko območje v Rotterdamu,
- simbolični, metaforični pristop Ashoka Bhalotre,

- ekološki, krajinsko-arhitekturni pristop (raziskave urbanistov in krajinarjev o t.i. mestnih krajinah),
- tržno usmerjeni pristop mlajših urbanistov, v katerem se tradicionalistični pristop oblikovanja Prinsenlanda radikalizira, vendar z implicitno navezavo na starejše tradicije, predvsem Unwinovo Načrtovanje mest v praksi.

Slika 4: Morfološki projekt Prinsenland, novo stanovanjsko območje Rotterdama (arhitekti: Frits Palmboom, mestni arhitekt, Mecanoo architects)

V zadnjem predlogu se krajino razume tako, kot je, vendar se vsak delček prostora najprej razčleni glede na potencial za urbanizacijo, pozneje pa se dodaja urbano opremo. Ta načrt naj bi razpršil dvome o tržno usmerjeni planski politiki.

Dejstvo, da so mladi arhitekti in urbanisti dobili naročila planerskih agencij na različnih upravnih ravneh za izdelavo alternativ uradnim konceptom je izredno pomembno. Iskanje novih konceptov se je tudi izkazalo kot iskanje novih talentov. Vendar, stalno iskanje vedno novih konceptov nosi v sebi nevarnost, da se sprejme včasih izjemne, toda enorazsežnostne ideje, namesto kompleksnejših, večrazsežnostnih.

Skratka, najpomembnejše vprašanje je, ali bodo novi koncepti res vključeni v fizično in tudi institucionalno okolje.

5. Dejavnost v stroki in izobraževanje

Kakšne so posledice spremenjenih planerskih razmer na izvajanje dejavnosti in kakšne na izobraževanje planerjev? Pripravljenih je bilo že nekaj predlogov kot odziv na nastale razmere.

Nujna je potreba po oblikovanju "središča", institucije ali platforme, kamor bi lahko usmerili precej intenzivno in vzpostavljeno razpravo o novih konceptih. Govorim o instituciji same stroke, kjer bi obravnavali vprašanja s področja planiranja iz neodvisne pozicije. V preteklem desetletju

smo lahko zaznali vedno večje razlike med uradno planersko politiko in rezultati razprave širših profesionalnih krogov. Paradoks je, da so le-te posledica čedalje večje spolitiziranosti planiranja. Odgovor je v umiku profesionalne razprave zunaj politično nadzorovanih planerskih agencij. Nedvomno bi bile profesionalne razprave zaradi tega precej "svobodne". Predlagana institucija naj bi zapolnila vrzel, ki je nastala med uradno planersko politiko ter novimi pristopi in koncepti, ki so se razvili iz razprave.

Predmet naslednjega predloga je izobraževanje urbanistov in prostorskih planerjev. Znanja, katerih izvajalci dejavnosti nimajo v zadostni meri, so o procesih potekajoče urbanizacije in o različnih oblikah, v katerih se proces dogaja. Kar potrebujemo, je nov tip planerja ali urbanista, ki bo lahko premagal razdaljo med politično formuliranimi programi in urbanističnimi načrti. Ta novi *species* prostorskega planerja bo združeval znanja o procesih urbanizacije in učinkih infrastrukture z večšino oblikovanja raznovrstnih oblik urbanizirane krajine.

Razprava o poklicu vodi v krepitev ločnic med posameznimi zvrstmi planerske dejavnosti, tj. arhitektov, inženirjev in krajinarjev. Vsekakor pa je trajen izziv premagati tako nastajajoče okope in razviti tak *curriculum*, ki bo posameznim članom različnih planerskih poklicev pomagal postati novi prostorski planer.

Arnold Reijndorp, arhitekt in urbani sociolog, Reijndorp BV (Stedelijk Onderzoek en Advies), Rotterdam, Nizozemska